

## **ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ У ПРОЦЕСІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ**

*Розглянуто проблеми забезпечення інформаційних потреб студентів педагогічного ВНЗ у процесі науково-дослідницької роботи, визначено її головні завдання.*

*Ключові слова: інформаційне забезпечення, інформаційні потреби, науково-дослідницька робота студентів.*

*Рассмотрены проблемы обеспечения информационных потребностей студентов педагогического вуза в процессе научно-исследовательской работы, определены её главные задачи.*

*Ключевые слова: информационное обеспечение, информационные потребности, научно-исследовательская работа студентов.*

*The problems of ensuring the information needs of students in research work are seen. Its main objectives are defined.*

*Key words: information support, information needs, research work of students.*

Інформаційне забезпечення наукової діяльності у ВНЗ є невід'ємною частиною системи підготовки фахівців, особливо педагогічних кадрів. Роль і значення інформаційної складової діяльності навчального закладу набувають особливого сенсу в прагненні України ввійти до єдиного європейського освітнього простору.

Формування та задоволення інформаційних потреб в умовах інформаційного суспільства визначають студента не тільки як читача, а й як споживача інформаційних ресурсів. Реформування системи вищої освіти також стимулює дослідження студента в зазначеному аспекті, оскільки формування його професійних якостей у сучасних умовах ґрунтується не тільки і не стільки на повноті засвоєння конкретних знань, скільки на здатності систематично поповнювати їх. Реформа вищої освіти торкнулася практично всіх аспектів її функціонування: організаційної структури й управління, змісту, форм і методів навчання. В Концепції Державної цільової програми «Наука в університетах» на 2008–2012 рр. зазначено, що розвиток національної економіки потребує підготовки нового покоління висококваліфікованих фахівців для її наукоємних галузей, запровадження інноваційної діяльності в ринкових умовах. Взаємодія освіти і науки є комплексним процесом, в якому університети традиційно відіграють провідну роль. При цьому навчальний процес і проведення наукових досліджень взаємопов'язані та забезпечують єдність засвоєння і передачі знань [4].

Питанням вивчення основних тенденцій розвитку сучасної науки нині у світі приділяється найсерйозніша увага. У працях, присвячених проблемам

ефективності науки, порушуються питання створення системи показників, які б враховували рівень і якість наукових досліджень; аналізу наявних інформаційних ресурсів, що дозволяли б стежити за розвитком науки; використання різних джерел інформації для оцінки наукової діяльності. Перш за все, це публікації вчених, які стали вже класичними: Р. С. Гіларевського, Н. М. Кушнарєнко, В. В. Налімова, В. М. Шейка.

Важливе значення мають дослідження та публікації, що стосуються вивчення бібліотечно-інформаційного забезпечення науковців Г. І. Гольдгамера, І. О. Давидової, В. О. Ільганаєвої, М. С. Слободяника, Ю. М. Столярова, Л. Я. Філіпової та ін.

Відомі українські науковці В. М. Шейко та Н. М. Кушнарєнко визначають науково-дослідницьку роботу студентів (НДРС) як вид навчальної діяльності, головними завданнями якої є:

- опанування наукового методу пізнання, поглиблення та творче засвоєння навчального матеріалу;
- формування навчально-дослідницьких навичок і вмінь як з профілюючих, так і з психолого-педагогічних дисциплін;
- навчання методики та засобів самостійного вирішення педагогічних завдань;
- розвиток здібностей до дослідницької роботи, аналіз літературних та інших джерел знань;
- розвиток творчого мислення у вирішенні практичних питань;
- розширення теоретичного кругозору та наукової ерудиції майбутнього спеціаліста [6, с. 24].

Необхідність активного впровадження нових інформаційних технологій (НІТ) на базі засобів автоматизації безпосередньо пов'язана з фундаментальними змінами у сфері збору, зберігання, організації і використання інформації.

Трансформації, що відбулися за останні десятиліття у сфері НІТ, ініціювали зміну вимог користувачів до форм і методів бібліотечно-бібліографічного обслуговування. Вони торкнулися обсягу, якості та інших параметрів послуг, що надають бібліотеки вна. Ситуація, яка склалася в інформаційно-бібліотечній сфері, в цілому типова для всіх галузей. Вона є проблемною і потребує вивчення всіх її найважливіших аспектів.

Особливо нагальною є означена проблема у сфері освіти та науки, причому на всіх рівнях. Без наукового потенціалу неможливо реалізувати модель розвитку професіоналізму майбутніх педагогів. Найважливіший з них інформаційний потенціал. Якби додаткові матеріально-фінансові засоби не вкладалися у сферу освіти та науки, вона не буде результативною, якщо не перейде на інноваційні технології навчання і виховання майбутнього покоління. Щоб використовувати останні, необхідно бути поінформованим про них. Ці знання здатна надати така інформаційна система, яка, окрім іншого, основана на високих технологіях індустрії інформації та на їх сервісному впровадженні.

Тому першочергове значення має ефективна організація інформування студентів, котрі займаються науковою діяльністю. Існуюча система (при

всіх її перевагах) не може вирішити завдання, які постають перед освітянською наукою України у ХХІ ст. Головна проблема, яку слід вирішити якнайшвидше, полягає в тому, щоб надати вченому-початківцеві, незалежно від його місцеперебування, зручний, вичерпний доступ до інформації, оскільки в багатьох випадках запізніле надання наукової інформації абсолютно її знецінює, та забезпечити таке сервісне обслуговування в бібліотеці вnz, яке б передбачало її максимальне використання.

Проте перш ніж інформувати, слід з'ясувати коло інформаційних потреб (ІП) студентів-науковців педагогічного вnz. На жаль, останні роки в цьому сенсі немає значущих позитивних змін. Уже багато років ІП студентів-науковців не досліджували. Нині ця проблема залишається невирішеною, що ускладнює вдосконалення системи інформаційного забезпечення науково-дослідницької роботи. **Мета** статті — розкрити специфіку потреб студентів-науковців педагогічного вnz в інформаційному забезпеченні та визначити зовнішній і внутрішньосистемні чинники, що впливають на них.

Рациональне та ефективне використання сучасної інформації сприяє підвищенню ефективності наукових досліджень студентів.

ІП є рушійною силою наукових досліджень та центральною ланкою в теорії науково-інформаційної діяльності (НІД), визначаючи стратегію розвитку інформаційного забезпечення.

Як відзначає український учений М. С. Слободяник: «Основною ознакою, що характеризує вченого як споживача інформації, є наявність у нього професійних ІП» [5, с. 13].

ІП задовольняються завдяки постійно зростаючим інформаційним масивам, що містять необхідні науковцеві знання, які, у свою чергу є результатом наукової діяльності.

Під час розгляду професійних ІП, зазвичай, ідеться про потреби в НТІ. Проте розуміння ІП не обмежується потребою в науково-технічній інформації, необхідній для успішного вирішення наукових завдань, а містить: науково-технічну, патентну, нормативно-правову, юридичну, інфраструктурну, кон'юнктурну, маркетингову й інші види інформації, необхідні для успішної навчальної та наукової діяльності користувачів.

ІП є визначальним поняттям інформаційного забезпечення науково-дослідницької роботи студентів (НДРС). Їх вивчення створює необхідні передумови для оптимальної організації бібліотечно-бібліографічного забезпечення, якість якого значною мірою зумовлена ефективністю наукових досліджень і розробок на всіх етапах. Кінцевою метою досліджень різних аспектів бібліотечно-бібліографічного забезпечення є аналіз шляхів засобів, особливостей їх задоволення і реалізації. Крім того, вони охоплюють питання розробки принципів, методів і організаційних форм, здатних здійснити безперервну адаптацію різних систем НТІ до ІП студентів, які займаються наукою.

Унаслідок того, що категорія ІП об'єднує в собі, на думку С. З. Коган [2, с. 19], психологічно-соціально-економіко-інформаційні особливості, українські й зарубіжні фахівці в галузі бібліотекознавства, бібліографії, інформатики, філософії і наукознавства активно вивчають ІП у тісному

взаємозв'язку із закономірностями пошукового процесу і психологією наукової творчості.

Теоретичне вивчення потреб в інформації сприяло виявленню їх основних властивостей, які необхідні для організації інформаційно-бібліографічного обслуговування (вибірковість, диференційованість і динамічність), а також вимог користувачів до їх задоволення: оперативність і повнота.

Нині змінюється зміст інформаційних потреб студентів-науковців, їх читацька спрямованість, виникають нові вимоги до якості бібліотечно-бібліографічного обслуговування (глибина аналітико-синтетичної обробки документів, ступінь охоплення світового потоку наукової інформації та ін.), до форми обслуговування (сервіс, використання НІТ, автоматизація обслуговування) та ін.

Інформаційні потреби студентів-науковців педагогічного ВНЗ за останнє десятиліття зазнали значних змін. Виникли нові тенденції, зумовлені демократизацією суспільства, розширенням тематики досліджуваних проблем, проведенням нової освітньої політики, а також технічними інноваціями наприкінці ХХ ст.

Інформаційні потреби студентів-науковців досить різноманітні. Їх зміст та структура вимагають від бібліотеки ВНЗ забезпечення сервісного обслуговування та модернізації, яка полягає в розробці відповідних новим вимогам форм і методів доведення інформації за допомогою як традиційних носіїв, так і нових інформаційних технологій.

Система інформаційного забезпечення НДРС характеризується :

- відсутністю регулярного бюджетного фінансування бібліотек, централізованого методичного керівництва бібліотеками ВНЗ, узгодженості в бібліотечно-бібліографічній діяльності бібліотек педагогічного профілю;
- дефіцитом кваліфікованих бібліотечних кадрів;
- традиційністю форм, методів і засобів інформаційного обслуговування студентів-науковців.

На основі кумуляції найзначущіших досягнень минулого необхідно перетворити діяльність бібліотек ВНЗ відповідно до нових реалій, зумовлених переходом до ринкової економіки. Необхідне суттєве технічне переоснащення бібліотеки, яке дозволить їй стати активними користувачами інформації в Інтернеті.

Час постійно посилює вимоги до якості студентських наукових досліджень, їх ефективності. Провідну роль у підвищенні якості й ефективності наукових досліджень відіграють комплексні плани організації НДРС на весь період навчання у ВНЗ. Аналіз НДРС у Криворізькому державному педагогічному університеті (КДПУ) довів, що найбільша увага приділяється залученню студентів до НДР і значно менша — поліпшенню теоретичної та практичної підготовки студентів до участі в наукових дослідженнях, зокрема формуванню інформаційних потреб і вмінню реалізовувати їх практично, а також питанням інформаційного забезпечення НДРС.

Під інформаційними потребами слід розуміти різновиди нематеріальних потреб в інформації для вирішення конкретного завдання або досягнення мети. Інформаційні потреби студентів необхідно формувати, визначати,

навчати самостійному їх задоволенню, узгоджуючи з наявною системою інформаційних послуг.

Під час уточнення інформаційних потреб студентів-науковців важливо мати такі відомості, як:

- сфера інформування (галузі знань, спектр інтересів, профіль потреб);
- зміст необхідної інформації (хронологічні рамки, певні нюанси, масив первинних джерел);
- для яких цілей необхідна інформація (дослідження, самоосвіта, вдосконалення процесу роботи чи щось інше);
- найбажаніші форми надання інформації (оригінали документів, бібліографічні покажчики, списки, реферати, огляди, довідки);
- форми інформаційного забезпечення (активна чи пасивна, ретроспективна чи поточна);
- глибина обробки, обсяг, тип аналізу змісту потрібних документів;
- в які терміни або через які інтервали часу має надходити інформаційний матеріал (час звернення, очікування, відповіді);
- чи є ця інформація обов'язковою або бажаною (рівень її актуальності, важливості й терміновості, рівень допустимих затрат часу і коштів).

Формування інформаційних потреб слід будувати по принципу загального формування особистості. В загальній структурі особистості психологи виокремлюють три блоки: її можливості (життєвий досвід, здібності); характер, темперамент; цілеспрямованість (мотивацію). Формування інформаційних потреб досягається завдяки спільним зусиллям викладачів кафедр, самих студентів, які займаються НДР, бібліотеки вnz. Визначну роль у цій складній справі відіграють ради з НДРС, спільна робота кафедр і бібліотеки. Викладання курсів «Вступ до спеціальності», «Основи наукових досліджень», ББЗ (бібліотечно-бібліографічні заняття) необхідно розглядати як невід'ємну частину теоретико-практичної підготовки студентів до успішного виконання як навчальних завдань, так і наукових досліджень.

Для того, щоб визначати інформаційні потреби студентів, які займаються НДР бібліотеки слід:

- знати тематику науково-дослідницької роботи університету, кафедр;
- заздалегідь визначати теми курсових, кваліфікаційних, наукових робіт з метою підготовки рекомендаційних списків, бібліографічних покажчиків літератури, рубрик у СКС.

Важливим етапом будь-якого наукового дослідження є глибокий інформаційний пошук за даною темою, критичне усвідомлення його результатів, уточнення завдань дослідження. Збирання, збереження та поширення інформації здійснюють бібліотеки вnz. Запровадження сучасних інформаційних технологій до практики бібліотечного й інформаційно-бібліографічного обслуговування висунуло першочергове завдання — навчання користувачів самостійного бібліографічного пошуку інформації, вміння орієнтуватися в довідково-пошуковому апараті бібліотеки (ДПА), інформаційних системах і базах даних. Під час опрацювання джерел та літератури слід створити робочу картотеку, щоб у разі необхідності відповідний документ було швидко знайдено.

Сучасне інформаційне середовище потребує активізації діяльності бібліотек вnz, які допомагають користувачам зорієнтуватися в системі інформаційних послуг та обсязі інформаційних ресурсів.

Нині день важливим джерелом інформації є Інтернет. Для пошуку інформації в ньому використовують різноманітні пошукові системи: Google, Rambler та багато інших. Існують спеціалізовані програми, призначені для пошуку і сортування інформації одночасно з декількох пошукових серверів. Пошук може здійснюватися за ключовими словами та форматом подання інформації. Для прискорення пошуку іноді вказують мову документа, дату, сегмент Інтернету тощо.

Після якісного відбору й опрацювання джерел інформація аналізується. В процесі аналізу встановлюються актуальність і новизна наукового дослідження, розглядаються останні досягнення у вибраній галузі, з'ясовуються технічна доцільність проведення роботи і можлива її ефективність.

Криворізький державний педагогічний університет (КДПУ) має гідний науковий потенціал. Навчально-виховний та науково-дослідницький процеси забезпечують 33 кафедри, на яких працюють 412 викладачів, серед яких 52,6% з ученими званнями і науковими ступенями [3, с. 1]. Науково-дослідницька діяльність педагогічного університету виконується через розробку фундаментальних досліджень, які проводяться в галузі суспільних, гуманітарних, природничо-математичних наук на замовлення МОН України з пріоритетних напрямів науки й освіти. Розглянемо тематику наукових досліджень провідних кафедр Криворізького державного педагогічного університету і ту роль, яку відіграє бібліотека у вирішенні наукових завдань цих кафедр.

Кафедра педагогіки досліджує тему «Теорія і практика майбутніх педагогів до гармонізації інтелектуального й емоційного факторів навчання учнів загальноосвітніх шкіл». У процесі дослідження уточнено та конкретизовано поняття: «емоційний фактор», «емоційний досвід», «гармонія інтелектуальних та емоційних сил», розроблено концептуальні положення гармонізації інтелекту й емоцій у навчальному процесі вищої школи.

Кафедра психології та педагогічних технологій розпочала роботу з дослідження фундаментальної теми «Концептуальні засади психодідактики освітніх систем». У процесі роботи над темою розкрито сутність та специфіку розвиваючої функції навчання; теоретично обґрунтовано комунікативно-орієнтовану модель розвиваючого освітнього середовища; досліджено процес розвитку педагогічних систем на основі методології синергетики.

Кафедра загальної та вікової психології досліджувала тему «Особливості психічного розвитку особистості в умовах системних змін у суспільстві». У процесі дослідження розроблено методологічну концепцію моделі самовизначення в умовах системних змін; визначено характер і типи складних життєвих ситуацій особистості; описано структуру професійно-теоретичного мислення та головні чинники його формування в студентів пед. закладу; розроблено модуль життєвої продуктивності в умовах сучасної соціалізації [3, с. 2].

Бібліотека КДПУ не стоїть осторонь наукової діяльності університету. У 2009 р. було організовано 36 тематичних виставок педагогічної та виховної тематики:

- шкільна соціалізація: західноєвропейський та український погляди;
- сучасні тенденції розвитку вищої освіти в країнах Європейського Союзу;
- технологізація освітнього процесу в Україні;
- самостійна пізнавальна діяльність у контексті Болонського процесу;
- питання навчання й виховання в поглядах К. Ушинського і В. Сухомлинського;
- виховний процес: глибинні психологічні чинники оптимізації;
- гуманістичні засади в сучасному освітньо-виховному процесі та ін. Проведено 4 відкриті тематичні перегляди педагогічної тематики:
- «Бережи красу своєї душі. Бо ж ти на землі людина». Напрями морально-естетичного виховання;
- На порозі вибору. Професійна орієнтація молоді;
- Естетика. Творчість. Дизайн. Напрями естетичного виховання;
- Громадянське виховання: проблеми, досвід.

Проведено 9 бібліографічних оглядів психолого-педагогічної спрямованості:

- педагогічний такт;
- розвиток сприймання простору в дошкільників;
- психологія конфлікту;
- виховання дітей на традиціях народної педагогіки;
- екологічне виховання засобами образотворчого мистецтва;
- Мій край — моя історія жива. Досвід національно-патріотичного виховання;
- науково-педагогічний пошук молодих. Підготовка магістрів;
- українська етнопсихологія;
- електронний підручник у системі навчально-методичного забезпечення.

Таким чином, можна дійти висновку: інформаційні потреби необхідно не тільки формувати і визначати, а й навчати студентів самостійного пошуку та аналізу інформації. Провідну роль у цьому процесі відіграє бібліотека вчз, яка збирає, зберігає, поширює інформацію. Від удалого інформаційного забезпечення НДРС залежать якість та ефективність не тільки студентської науки, але й науки в цілому, а це позначиться на розвиткові економіки країни. На процес інформаційного забезпечення ІІ студентів впливає стан ДПА бібліотеки, аналіз ІІІ студентів, які займаються НДР, етапи інформаційного обслуговування. Пріоритетним напрямом діяльності бібліотеки Криворізького державного педагогічного університету є інформатизація процесу освіти, формування інформаційної культури студента. Подальшого дослідження потребують питання вивчення мотивації звернення студентів, які займаються НДР, до бібліотеки вчз, розвитку й удосконалення електронного доступу до світових освітньо-інформаційних ресурсів, створення корпоративної мережі освітянських бібліотек.

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грошева Е. М. *Научные работники как потребители информации* / Е. М. Грошева // *Библиотекосведение*. — 2005. — № 35. — С. 49–53.
2. Коган В. З. *Теория информационного взаимодействия: Философско-социологические очерки* / В. З. Коган. — Новосибирск : Изд-во Ново-сибирского ун-та, 1991. — 320 с.
3. Кондрашова Л. В. *Наукова діяльність Криворізького державного педагогічного університету* / Л. В. Кондрашова // *Університетські новини*. — 2010. — № 1 (50). — С. 1–2.
4. *Концепція Державної цільової програми «Наука в університетах» на 2008-2012 рр.* : [Розпорядження КМ України № 548-р від 18.07.2007] // *Збірник Урядових нормативних актів України*. — 2007. — № 45. — С. 629.
5. Слободяник М. С. *Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій* / М. С. Слободяник. — К : Ред. журн. «Бібліотечний вісник», 1995. — 225 с.
6. Шейко В. М. *Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник* / В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко. — К. : Знання-Прес. 2002. — 295 с.

Надійшла до редколегії 15.09.2011 р.